

УДК 339.13.025 (477)

**ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ****Орловська Ю.В., д.е.н.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м. Дніпро*

Метою статті є пояснення взаємозв'язку між розвитком транспортної системи та її широким економічним впливом, а саме економічним зростанням та глобальною конкурентоспроможністю країн у світовому господарстві, розроблення пропозицій та рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України в умовах європейської інтеграції. Методологічна база роботи включає положення концепцій конкурентоспроможності, концептуальних підходів до дослідження конкурентоспроможності транспортного сектору. В роботі відзначено, що на сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин транспортний сектор є одним з ключових драйверів економіки, забезпечуючи можливість вільного пресування людей та товарів, підвищуючи доступ бізнесу та споживачів до ринків і послуг, сприяючи диверсифікації економіки та регіональній інтеграції. Досліджено особливості діяльності транспортного сектору України, зокрема проаналізовано обсяги пасажирських та вантажних перевезень всіма видами транспорту, обсяги зовнішньої торгівлі товарами та послугами України, обсяги експорту та імпорту транспортних послуг України, визначено стратегічних торговельних партнерів у сфері транспортних послуг, досліджено місце України за Індексом глобальної конкурентоспроможності в світовому рейтингу. На основі ґрунтовного аналізу транспортного сектору виявлено низку системних викликів, які стоять перед Україною в умовах інтеграції до ЄС, та запропоновано заходи з підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України. Результати роботи можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях і практичних розробках у сфері формування конкурентоспроможності транспортного сектору України.

Ключові слова: конкурентоспроможність, економічне зростання, транспорт, транспортні послуги, транспортний сектор, інфраструктура

UDC 339.13.025 (477)

**INCREASING COMPETITIVENESS OF THE TRANSPORT SECTOR
OF UKRAINE****Orlovskaya Yu., Dr.of Econ.Sc.***Prydniprovskaya state academy of civil engineering and architecture, Dnipro*

The purpose of the article is to explain the relationship between the development of the transport system and its wide economic impact, namely economic growth and global competitiveness of countries in the world economy, the development of proposals and recommendations for improving the competitiveness of Ukraine's transport sector in terms of European integration. The methodological basis of work includes the

provisions of the concepts of competitiveness, conceptual approaches to the study of the competitiveness of the transport sector. It is noted that at the present stage of development of international economic relations the transport sector is one of the key drivers of the economy, providing the possibility of free pressing of people and goods, increasing access of business and consumers to markets and services, promoting economic diversification and regional integration. The peculiarities of activity of the transport sector of Ukraine have been investigated, in particular, the analysis of volumes of passenger and freight transportations by all types of transport, volumes of foreign trade in goods and services of Ukraine, volumes of export and import of transport services of Ukraine. The strategic trade partners in the field of transport services have been defined. The place of Ukraine according to the Global Competitiveness Index in the world ranking has been investigated. On the basis of the analysis of the transport sector, a number of systemic challenges facing Ukraine in the context of EU integration were identified and measures to improve the competitiveness of Ukraine's transport sector were proposed. The results of the work can be used in further research and practical developments in the field of formation of the competitiveness of the transport sector in Ukraine.

Key words: competitiveness, economic growth, transport, transport services, transport sector, infrastructure

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин транспортний сектор є одним з ключових драйверів економіки, забезпечуючи можливість вільного пресування людей та товарів, підвищуючи доступ бізнесу та споживачів до ринків і послуг, сприяючи диверсифікації економіки та регіональній інтеграції. Так, з соціальної точки зору транспорт підтримує індивідуальну мобільність, забезпечуючи доступ населення до основних суспільних послуг, як от охорона здоров'я, освіта тощо, а також доступ до ринків праці. З точки зору формування світових ринків товарів та послуг слід зазначити, що в сьогоднішніх умовах розвитку світового господарства жодна країна не є самодостатньою й завдяки транспортній системі забезпечується включення країн до міжнародного поділу праці, інтеграції в світову економіку.

Тому, враховуючи вдале географічне розташування, а також особливості інтеграційної політики, перед Україною гостро постає питання необхідності підвищення конкурентоспроможності вітчизняного транспортного сектору, який би відповідав вимогам та стандартам Європейського союзу й слугував базисом для забезпечення соціально-економічного зростання суспільства, що обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблему розвитку транспортного сектору України намагалася вирішити низка вітчизняних вчених і фахівців у сфері розвитку транспортно-дорожнього комплексу України. Чернявська Т.А. досліджувала особливості розвитку вітчизняної транспортно-комунікативної системи в умовах політичної та економічної нестабільності, зокрема стан і перспективи інтеграції України до транспортної системи «Європа – Азія». Науковцем визначено пріоритети державної політики України щодо розвитку міжнародного співробітництва з Китаєм [10; 11]. Жаліло Я.А. розглядає ключові проблеми практичної реалізації стратегічних орієнтирів європейської інтеграції України. На підґрунті дослідження участі України в європейському поділі праці автором зроблено висновки щодо основних викликів, пов'язаних з євроінтеграцією України, запропоновано кроки щодо поліпшення практичних результатів у цій сфері, в тому числі з урахуванням транспортного сектору [5]. Гудимою Р.Р. детально розглянуто проблемні аспекти розвитку транспортної інфраструктури України [2].

Валіулліною З. В. визначено системні причини, що обумовлюють сучасний кризовий стан транспортно-дорожнього комплексу України, унеможливають ефективний розвиток транспортного сектору в перспективі та перешкоджають повноцінній інтеграції національної транспортної системи в європейську. Обґрунтовано й запропоновано комплекс першочергових заходів державної політики, спрямованих на подолання кризового стану в транспортно-дорожньому комплексі України та створення умов для організації його функціонування на принципах, наближених до європейських [1]. Никифорок О.І. досліджено конкурентоспроможність транспортної інфраструктури України, зокрема проаналізовано рейтингові позиції України за Індексом глобальної конкурентоспроможності [8]. Дорофєєвою Х.М проаналізовано конкурентоспроможність транспортної інфраструктури України в умовах інтеграції до ЄС, виявлено проблем та напрями її підвищення в контексті інтеграції до єдиного транспортного простору Європейського Союзу [4]. Д. Прейгер досліджував питання реалізації транзитного потенціалу України у контексті розширення ЄС [9]. Кулаєв Ю.Ф. розглядав соціально-економічну ефективність експорту транспортних послуг України [7].

Водночас, не зважаючи на наявність ґрунтовних праць, у науковій літературі недостатньо повно висвітлено питання підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України, бракує науково обґрунтованих пропозицій з урахуванням особливостей євроінтеграційних процесів.

Мета статті: пояснити взаємозв'язок між розвитком транспортної системи та її широким економічним впливом, а саме економічним зростанням та глобальною конкурентоспроможністю країн у світовому господарстві, запропонувати рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України в умовах європейської інтеграції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для досягнення цілей наукової роботи перш за все є необхідним дослідження сутності конкурентоспроможності, виявлення взаємозв'язку між підвищенням конкурентоспроможності транспортного сектору країни і соціально-економічним зростанням.

Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) у своїх щорічних звітах (Global competitiveness report) [16] протягом багатьох років застосовує поняття «конкурентоспроможність» на рівні країни як набір установ, політик і факторів, що визначають рівень продуктивності країни. Науковці Європейської комісії визначають конкурентоспроможність як здатність економіки забезпечувати своє населення високими та зростаючими стандартами життя й високими показниками зайнятості. Енергійна конкуренція в сприятливому бізнес-середовищі є ключовим чинником зростання продуктивності та конкурентоспроможності [12].

Вчені Кембриджського університету [15] провели дослідження факторів впливу на конкурентоспроможність країн й дійшли висновків, що причини конкурентоспроможності зазвичай пов'язані з наслідками сукупності факторів, а не впливом будь-якого індивідуального чинника.

Науковці Б. Гардінер, Р. Мартін та П. Тайлер [13] зазначають, що основна концепція конкурентоспроможності – різниця у продуктивності. За такої моделі продуктивність регіону (країни) є фактором довгострокового ендогенного зростання, а структурні відмінності в продуктивності сигналізують про різний рівень конкурентоспроможності. Вчені виділяють прямі та непрямі компоненти, що впливають на конкурентоспроможність регіону (країни). Важливими

факторами є економічний результат, рентабельність, продуктивність праці та рівень зайнятості. Але також слід враховувати фактори успіху, що мають непрямий вплив, такі як соціальні, економічні, культурні та екологічні процеси. Також, на бачення науковців, однією з необхідних (але не достатніх) передумов підвищення якості та рівня життя населення, є транспортна система (інфраструктура).

Науковці ОЕСР на Міжнародному транспортному форумі [14] зазначають, що конкурентоспроможний транспортний сектор є одним з ключових драйверів економіки, оскільки стимулює: інвестиційну та інноваційну активність в країні; підвищення ефективності бізнесу за рахунок економії часу на транспортування; створення привабливого бізнес-середовища; агломерацію економічної діяльності; поліпшення ефективного функціонування ринків праці, доступність робочих місць; підвищення конкуренції шляхом відкриття доступу до нових ринків; підвищення внутрішньої та міжнародної торгівлі шляхом зменшення витрат на торгівлю тощо.

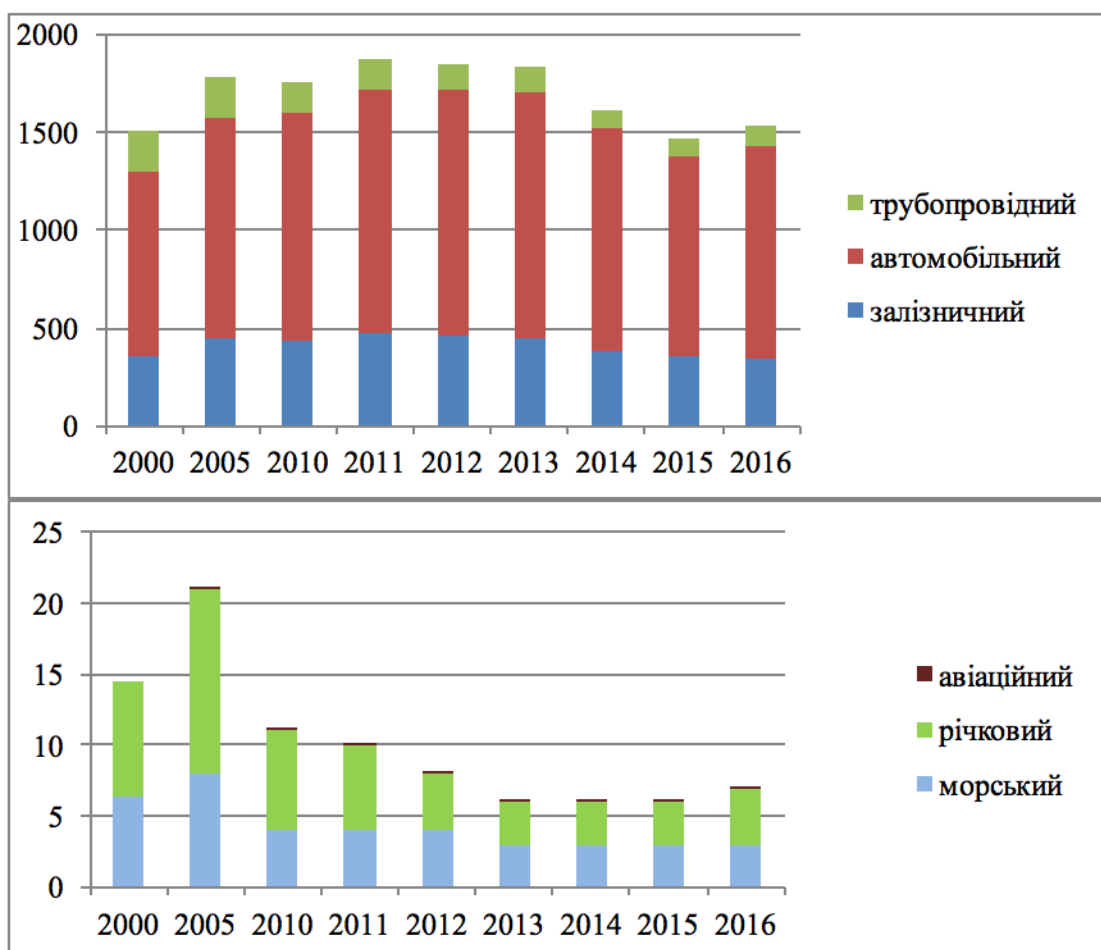
Таким чином, аналіз наукових підходів до сутності конкурентоспроможності та дослідження особливостей впливу транспорту на забезпечення соціально-економічного зростання дає можливість стверджувати, що конкурентоспроможний транспортний сектор країни є необхідним підґрунтям для отримання економічних та соціальних можливостей і переваг, що впливає загалом на всю економічну систему. Даний зв'язок проявляється через вплив підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору на стимулювання підвищення якості надання транспортних послуг, скорочення тривалості обслуговування та скорочення транспортних витрат (рис. 1).

Рис. 1. Вплив конкурентоспроможності транспортного сектору на економічне зростання країни

Джерело: розроблено автором

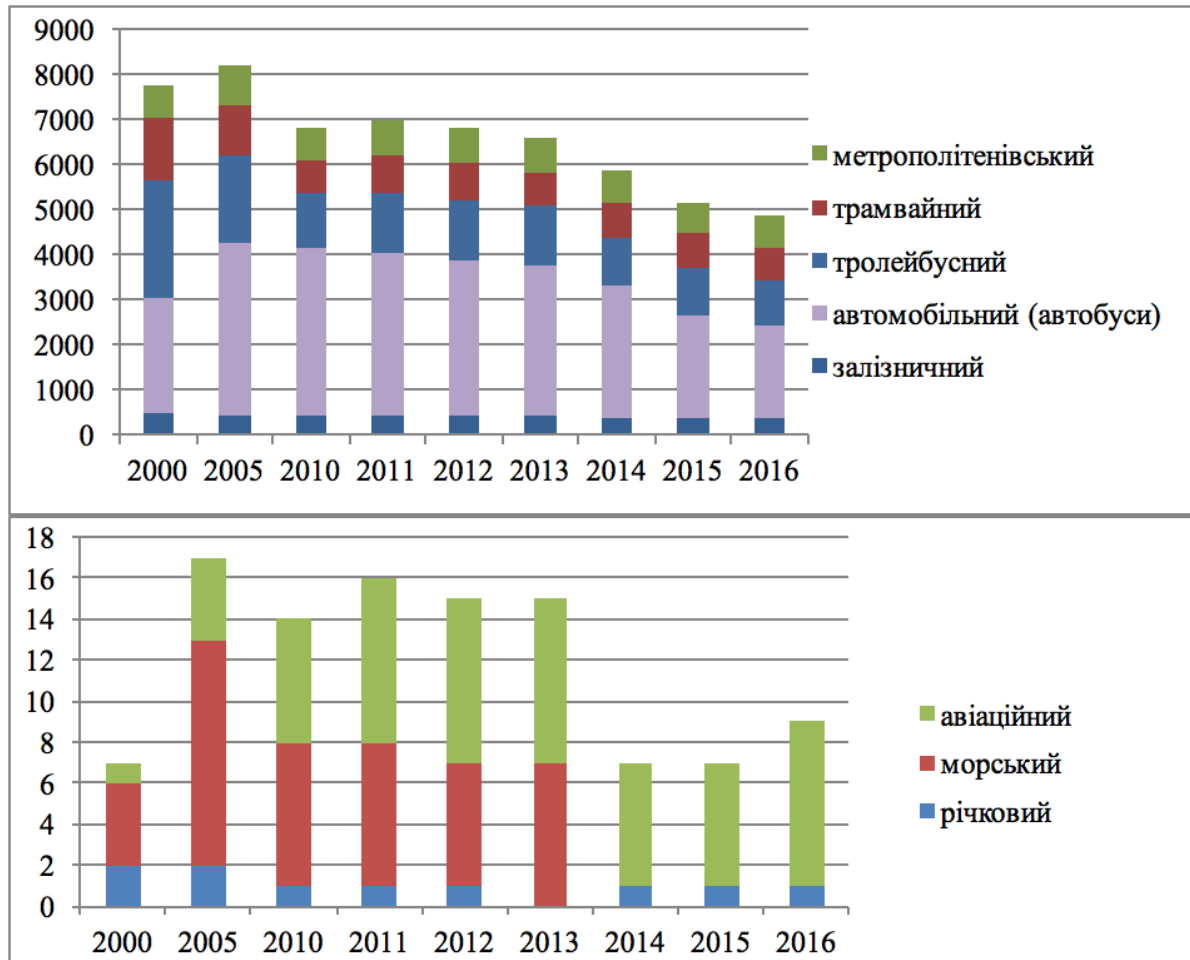
Транспорт сприяє вільному потоку людей, товарів та послуг, сприяє підвищенню продуктивності праці в усіх інших секторах економіки та є важливою частиною стратегічного розвитку України. Транспортна система України представлена всіма видами транспорту, однак в обсягах перевезень пасажирів та вантажів спостерігаються значні диспропорції за окремими видами транспорту (рис. 2, рис. 3).

Рис. 2. Обсяги перевезених вантажів за видами транспорту, млн. т
**Примітки: починаючи з 2014 р. не враховано тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.
 Джерело: складено автором за даними [3]*

Так, у 2016 році загальний обсяг перевезених вантажів становив 1543 млн. т, лівова частка перевезень припадала на автомобільний транспорт (70,38%). Необхідним є уточнити, що при аналізі перевезень автомобільним транспортом враховувалися обсяги перевезень, виконаних для власних потреб, а з 2005 року – з урахуванням комерційних вантажних перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями.

Частка перевезень залізничним транспортом складала (22,26%) від загального обсягу, трубопровідного транспорту становила 6,92%, у свою чергу на водний та авіаційний види транспорту припадало 0,44% та 0,01% відповідно.

Рис. 3. Обсяг перевезених пасажирів за видами транспорту, млн. осіб
 *Примітки: починаючи з 2014 р. не враховано тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено автором за даними [3]

Загальна кількість пасажирів, транспортованих рухомим складом окремих видів транспорту у 2016 році, складала 4854,4 млн. Зокрема автомобільним транспортом перевезено 41,72% пасажирів, тролейбусним, трамвайним та метрополітенівським видами транспорту 21,4%, 14,3%, 14,4% відповідно, залізничним 8%. На авіаційний транспорт припадало 0,17% пасажирських перевезень, на річковий – лише 0,01%.

Як показує динаміка, загальні обсяги перевезень як пасажирів так і вантажів у 2016 році порівняно з 2000 роком набувають тенденції до

скорочення. Такі зміни у динаміці спричинені за рахунок світової економічної кризи 2009-2010 рр., яка позначилася на всіх сферах господарської діяльності, в тому числі й на діяльності транспортної системи України. Політичні події на території України у 2014 році (тимчасова окупація території Автономної Республіки Крим, проведення антитерористичної операції) призвели до втрат значних обсягів перевезень на всіх видах транспорту. Однак вже у 2016 році відзначається позитивна тенденція у діяльності всієї транспортної системи України.

Головний чинник, який впливає на розвиток транспортної системи країни – це здійснення експортних та імпорتنих операцій на міжнародних ринках. Так, зовнішньоторговельні операції з товарами у 2016 р. Україна здійснювала з партнерами із 226 країн світу. Експортували товари до 198 країн світу, імпортували – із 207 країни. Кількість підприємств, що здійснювали зовнішню торгівлю товарами, становили в експорті 15,6 тис. одиниць, в імпорті – 24,9 тис. одиниць [6, с. 9]. Експорт товарів у 2016 р. становив 36,3 млрд. дол. США (табл. 1), та зменшився на 4,6% проти обсягу 2015 р. та на 32,5% проти обсягу 2014 р., імпорту товарів – 39,2 млрд. дол., та збільшився на 4,6% і зменшився на 27,9% відповідно [6, с. 9].

Таблиця 1 - Показники обсягів зовнішньої торгівлі товарами та послугами України у 2016 році

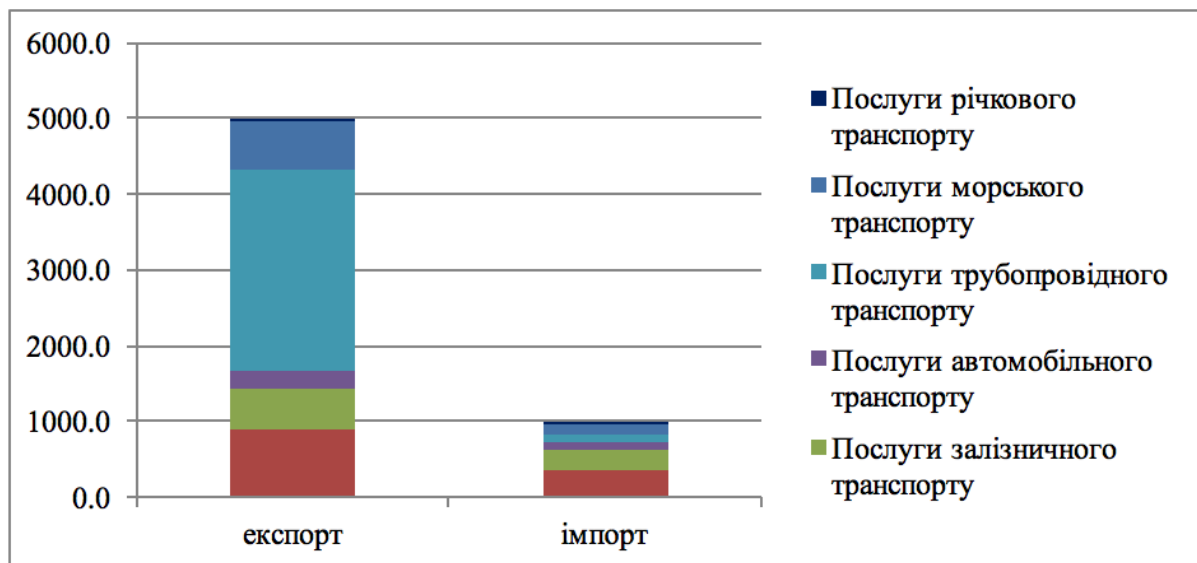
Показник	експорт, млн. дол.	імпорт, млн. дол.
Товари		
Країни СНД	6031,5	8565,4
Інші країни світу	30330,2	30684,4
з них країни ЄС (28)	13496,3	17140,8
Послуги		
Країни СНД	3727,9	672,6
Інші країни світу	6140,1	4653,9
з них країни ЄС (28)	3004,9	2421,6

Джерело: складено автором за даними [3]

Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами у 2016 році становило 2,9 млрд. дол., в той час як сальдо зовнішньої торгівлі послугами є додатнім і становить 4,5 млрд. дол. Слід зазначити, що частка країн ЄС у 2016 році відносно 2015 року збільшилася і становила в експорті 37,1%, в імпорті – 43,7% (у 2014 р. – 31,5% та 38,7%) [6, с. 9].

Експорт послуг у 2016 р. становив 9,9 млрд. дол. США, і збільшився на 1,3% проти обсягу 2015р. та зменшився на 14,3% проти обсягу 2014 р., імпорт послуг – 5,3 млрд. дол., і зменшився на 3,6% та на 16,4% відповідно. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 4,6 млрд. дол. (у 2014 р. також позитивне – 5,1 млрд. дол.) [6, с. 10]. На формування позитивного сальдо міжнародної торгівлі послугами України у 2016 році зокрема вплинули обсяги торгівлі транспортними послугами, які займають 53,7% від загального обсягу експорту (рис. 4).

*Рис. 4. Обсяги експорту та імпорту транспортних послуг України у 2016 р., млн. дол. США
Джерело: складено автором за даними [3]*

Основними торговельними партнерами України у сфері транспортних послуг є Російська Федерація (52,3% експорту та 14,7% імпорту послуг трубопровідного, залізничного транспорту), Велика Британія (послуги повітряного транспорту, залізничного, морського транспорту), Німеччина (послуги авіаційного та автомобільного транспорту), Польща (послуги автомобільного, повітряного, залізничного транспорту), США (послуги повітряного транспорту), Швейцарія (послуги морського та залізничного транспорту, інші допоміжні та додаткові транспортні послуги) [6, с. 130-134].

Якщо розглядати позиціювання України за Індексом глобальної конкурентоспроможності в світовому рейтингу, розрахованим фахівцями Всесвітнього економічного форуму, то можна спостерігати позитивну динаміку у рейтингових позиціях нашої країни – переміщення з 85 на 81

місце (4,11). За складовою «інфраструктура» досягнуто наступних показників (табл. 2).

Таблиця 2 - Оцінка субіндекса «інфраструктура» України в Глобальному індексі конкурентоспроможності

Показник	Ранг у 2015-2016	Ранг у 2016-2017	Ранг у 2017-2018
Якість інфраструктури в цілому	82	88	88
Якість автошляхів	132	134	130
Якість залізничної інфраструктури	28	34	37
Якість портової інфраструктури	108	96	93
Якість авіаційної інфраструктури	97	103	92
Доступний кілометраж посадкових смуг	61	60	59
Якість електропостачання	75	86	85
Розвиток мобільних мереж (кількість мобільних підключень на 100 осіб населення)	32	26	37
Якість стаціонарних телефонних мереж (у розрахунку на 100 осіб населення)	44	47	51

Джерело: складено автором за даними [16]

Грунтовний аналіз особливостей функціонування вітчизняного транспортного сектору дає можливість побачити, що транспорт є однією з сильних сторін України. Однак в умовах євроінтеграційних процесів наша країна стоїть перед такими системними викликами:

- посилення глобальної конкуренції на ринках товарів і послуг, ринках капіталу;
- поява нового виду конкуренції – конкуренція на основі продукування та впровадження інновацій;
- необхідність підвищення якості життя населення як конкурентної переваги країни у світовому господарстві;
- недостатня розвиненість транспортного сектору в умовах глобальної конкуренції.

Висновки. Таким чином, для підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України та забезпечення успішної інтеграції до європейської транспортної системи, необхідно найближчим часом запровадити низку заходів:

1. Розробка та впровадження розумних та інноваційних рішень – вирішення цих проблем представляє великі економічні та технологічні можливості для нашої країни;

2. Оптимальне використання транспортної мережі, що забезпечить скорочення заторів та підвищення безпеки транспортних операцій;

3. Створення умов для поширення застосування електрифікованих видів транспорту та на основі екологічно чистих видів пального, що сприятиме скороченню викидів шкідливих речовин, й подальшого переходу до впровадження більш ефективного, екологічно безпечного та більш інтелектуального транспорту, що дасть можливість вирішення екологічних проблем;

4. Будівництво мультимодальних логістичних центрів на околицях міст та підключення їх до залізничного, річкового, авіаційного видів транспорту, що поліпшить міську логістику та сприятиме зниженню викидів шкідливих речовин від вантажів у містах;

5. Створення інтегрованої модальної транспортної системи, в тому числі інтеграція графіків руху транспорту та впровадження одноразово багаторазових квитків – реалізація даного заходу сприятиме підвищенню мобільності в країні та підвищенню попиту на транспортні послуги;

6. Вдосконалення інфраструктури і транспортних засобів, зокрема для кращого захисту пішоходів, дані заходи повинні включати впровадження технологічних інновацій, а також підвищення стандартів підготовки та навчання водіїв.

У підсумку слід зазначити, що для підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України як важливої частини економіки необхідно, перш за все, забезпечити доступність, надійність та безпеку на всіх видах транспорту нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Валіулліна З. В. Транспортний сектор України в євроінтеграційних процесах / З.В. Валіулліна // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 2. – С. 23-26.
2. Гудима Р. Р. Проблемні аспекти розвитку транспортної інфраструктури України / Р. Р. Гудима // Проблеми і перспективи розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції та світової фінансово-економічної кризи. Чернівці / МФУ, БДФА та ін. гол. ред. В.В. Прядко – Чернівці, 2009. – С. 238–239.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gov.stat.ua>.

4. Дорофєєва Х. М. Конкурентоспроможність транспортної інфраструктури України в умовах інтеграції до ЄС1 / Х. М. Дорофєєва // Економіка та суспільство, 2016. – №7. – С. 30-35.
5. Жаліло Я.А. Євроінтеграційні перспективи України: від декларацій – до дій / Я.А. Жаліло // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3 (12) – С. 129-135.
6. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2016 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 146 с.
7. Кулаєв Ю.Ф. Соціально-економічна ефективність експорту транспортних послуг України // Автошляховик України. – 2008. – № 3. – С. 7-10.
8. Никифорок О. І. Конкурентоспроможність транспортної інфраструктури України / О. І. Никифорок // Проблеми формування та реалізації конкурентної політики : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 19–20 вересня 2013 року, Львів / Національний університет "Львівська політехніка" [та інші]. – Львів : АртДрук, 2013. – С. 161-162.
9. Прейгер Д. К., Собкевич О. В., Ємельянова О. Ю. Стратегічні напрями розвитку транспортної галузі України у післякризовий період. – К.: НІСД, 2011. – 48 с.
10. Танклевська Н.С., Чернявська Т.А. Сучасні проблеми розвитку транспортного сектору України / Н. С. Танклевська, Т. А. Чернявська // Облік і фінанси АПК. – 2011. – №3. – С. 156-159.
11. Чернявська Т. А. Стратегічні напрями розвитку транспортно-комунікативної системи України в контексті забезпечення національної безпеки і самодостатності / Т.А. Чернявська // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2015. – №3. – С. 68-76.
12. European Commission. Commission Staff Working document. Operational Guidance for assessing impacts on sectoral competitiveness within the commission impact assessment system [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/key_docs/key_docs_en.htm.
13. Gardiner B., Martin R., Tyler P. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions. – Cambridge: University of Cambridge, 2004.
14. International Transport Forum. New Features of Transport Outlook 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.itf-oecd.org/4th-itf-meeting-transport-statistics>
15. Ronald L. Martin. A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy. – Cambridge: Rotterdam, 2003. – 184 p.
16. WEF. Competitiveness Report 2017-2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>